

Marginaal: Is er dan echt niets meer echt?

Stef Aupers

'Wie is op dit moment de mooiste vrouw van de wereld?' Deze prangende vraag werd onlangs gesteld aan de mannelijke lezers van een Nederlands magazine. Het antwoord was opmerkelijk. In de samengestelde top vijf stonden onder andere Lara Croft, de goedgevormde heldin uit het computerspel *Tomb Raider*, en een digitaal geconstrueerd supermodel van de kunstenaar Micha Klein. Kennelijk liggen virtuele vrouwen goed in de markt. Op nummer één stond wel een vrouw van vlees en bloed: Pamela Anderson. 'Maar', zo stond in het bijschrift te lezen, 'we weten allemaal dat die ook niet helemaal echt is.'

Virtuele vrouwen, siliconenborsten en kunst hebben met elkaar gemeen dat zij 'niet echt' zijn. Het zijn artificiële reproducties van de werkelijkheid. De Franse cultuurfilosoof Jean Baudrillard stelt over dergelijke 'simulacra' dat 'the principle of simulation governs us now, rather than the outdated reality principle.'¹ De westerse mens wordt in zijn visie steeds meer overspoeld met artificiële producten, attracties, televisiebeelden, reproducties en reproducties van reproducties. Volgens Baudrillard worden deze simulaties van de werkelijkheid steeds vaker gezien als 'echter' (want aantrekkelijker) dan de echte werkelijkheid. De 'top vijf' van mooiste vrouwen is hiervan een illustratie. Er zijn echter steeds meer maatschappelijke verschijnselen aan te treffen die zijn te begrijpen vanuit de visie van Baudrillard. Belangrijk in dit verband zijn de recente ontwikkelingen op het terrein van de nieuwe technologie. Meer dan in andere sectoren van de samenleving wordt het onderscheid tussen echt en artificieel hier geproblematiseerd. Neem het internet. In *cyberspace* kunnen mensen virtuele seks hebben of virtuele steden, landen en werelden bezoeken. Ook kan men hele volkeren uitmoorden zonder dat er een 'echte' dode valt. Men kan, kortom, een heel leven opbouwen in de virtuele realiteit. Is dit leven nu 'echt' of 'onecht'? Mensen die 'lijden' aan, wat sinds kort heet, een *Internet Addiction Disorder* ervaren hun virtuele bestaan in elk geval als 'echter' (want plezieriger) dan het dagelijkse bestaan daarbuiten. Volgens de antropologe Sherry Turkle heeft dit primair te maken met het feit dat het individu door de anonimiteit van cyberspace minder remmingen heeft en naar hartenlust kan spelen en experimenteren met de eigen identiteit. Waar het 'echte sociale leven' mensen teleurstelt, daar biedt internet uitkomst. In de woorden van

een respondent van Turkle: 'Real life is just another window and it's not usually my best one.'²

Een radicaler voorbeeld is de transformatie van mens naar *cyborg*. In een Amerikaans techno-blad als *Wired* komen verschillende specialisten aan het woord die doelbewust streven naar de integratie van het menselijk organisme en machines. Niet belemmerd door het onderscheid tussen natuurlijk en artificieel, zijn zij er bijvoorbeeld op uit om het denkvermogen van mensen te verbeteren door de implantatie van microchips. Een van de meest gerenommeerde robotdeskundigen, Hans Moravec, stelt in dit verband zelfs voor om ons bewustzijn te 'downloaden' in een computer zodat wij mogelijk een staat van onsterfelijkheid bereiken. Wij leven dan niet langer in een gesimuleerde omgeving, zoals Baudrillard die veronderstelt; wij zijn min of meer zelf simulacra geworden.

De keerzijde van de overwoekering van het bestaan door simulacra is een groeiend gevoel van nostalgie. De westerse mens verlangt volgens Baudrillard naar puurheid, echtheid en authenticiteit. Hoe deze nostalgie zich manifesteert en waar (in welke sociale groeperingen) deze te vinden is, licht hij nauwelijks toe. Te denken valt bijvoorbeeld aan de grote belangstelling voor oude en verloren beschavingen, zoals die van de 'native Americans', waar men nog 'puur' en in 'balans met de natuur leefde'. Ook in reclame voor artikelen als cosmetica, zeep of parfum wordt ingespeeld op het verlangen naar echtheid door exotische merknamen (als *Eden*) of associaties met zuiverheid (ongerepte natuur, witte stranden). Nostalgie, zo lijkt het, verkoopt. Zelfs bij mijn slager kun je een ons 'nostalgische ossenworst' of 'nostalgische aardappelsalade' bestellen.

Een andere manifestatie van het nostalgisch verlangen naar echtheid is te vinden in de zogenoemde New Age-beweging. Ten minste sinds de jaren tachtig houden steeds meer mensen zich bezig met natuurgeneeskunde (als Bach- en bloesemtherapieën) en cursussen als yoga, reïchiïans lichaamswerk, neo-hypnotherapie of reïncarnatietherapie. De overeenkomstige doelstelling van deze activiteiten is het zoeken naar een 'authentiek zelf'. Volgens de New Age-docenten is de westerse mens het 'contact' hiermee verloren en leiden wij een kunstmatig en daardoor onbevredigend leven. Authenticiteit krijgt in de New Age-beweging dan ook een sacrale status; authentieke mensen zijn per definitie spirituele mensen. Kijken we echter naar het verschijnsel 'reality tv', bijvoorbeeld populaire programma's als *Big Brother* en *De Bus*, dan blijkt dat dit streven naar echtheid een veel breder maatschappelijk draagvlak heeft. Als er één standaardcriterium is waar de bewoners van het 'Big Brotherhuis' elkaar op beoordelen, dan is het wel of zij 'zichzelf zijn'. Als *Big Brother* iets zegt over wat er in de huidige westerse samenleving gebeurt, dan is het wel dat authenticiteit niet alleen een vrijblijvend streven is maar ook een imperatief. Immers: als je niet 'echt' bent word je resoluut weggestemd. 'Echt' en 'nep' blijken, kortom, ook moreel geladen categorieën.

Sociologen moeten over het algemeen weinig hebben van het werk van Baudrillard. Op zichzelf is dat begrijpelijk: zijn ideeën zijn abstract, obscuur en weinig systematisch. Kortom: weggelegd voor 'wereldvreemde filosofen', die niet met beide benen in de 'echte' sociaal-culturele werkelijkheid staan. Bovendien wordt hij algemeen beschouwd als de 'hogepriester van het postmodernisme'. Dit begrip alleen al roept bij veel sociologen pavlov-achtige reacties van weerstand op. Postmodernisme wordt al snel geassocieerd met chaos, fragmentering en oeverloos relativisme. Geven we toe aan deze visie, zo lijkt de achterliggende gedachte, dan staat niet alleen de bestudeerbaarheid van de samenleving op het spel maar ook de maatschappelijke positie van sociologen. Dat is jammer. Het werk van Baudrillard nodigt uit tot empirisch onderzoek naar 'echte' verschijnselen in de 'echte' werkelijkheid die door sociologen nauwelijks belicht zijn. Hiervoor behoeft men zich niet tot het postmodernisme te 'bekeran'.

Noten

1. *Symbolic exchange and death*. London/Thousand Oaks/New Delhi: Sage publications, 1998.

2. *Life on the screen: Identity in the age of internet*. New York/London/Toronto/Sydney/Tokyo/Singapore: Simon & Schuster, 1995.